

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ



ЗБОРНИК РАДОВА

„ПРАВНА ТРАДИЦИЈА И ИНТЕГРАТИВНИ
ПРОЦЕСИ“

COLLECTION OF PAPERS

„LEGAL TRADITION AND INTEGRATION
PROCESSES“

I TOM

Косовска Митровица
2020.

Универзитет у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
Научни скуп са међународним учешћем
„ПРАВНА ТРАДИЦИЈА И ИНТЕГРАТИВНИ ПРОЦЕСИ“

Универзитет у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
Зборник радова
„ПРАВНА ТРАДИЦИЈА И ИНТЕГРАТИВНИ ПРОЦЕСИ“

Издавач:

Правни факултет Универзитета у Приштини
Лоле Рибара 29, 38220 Косовска Митровица, тел. 028.425.336, www.pra.pr.ac.rs

За издавача

Проф. др Душанка Јововић, декан

Главни и одговорни уредник

Доц. др Душко Челић

Заменик главног и одговорног уредника

Доц. др Здравко Грујић

Секретар Уређивачког одбора и технички уредник

Доц. др Срђан Радуловић

Уређивачки одбор

Чланови из иностранства:

Академик САНУ Елена Јурјевна Гуськова (Институт за славистичке студије Руске академије наука, Руска Федерација), Dr. Valerio Massimo Minale (University of Naples “Frederico II”, Italy), Prof. dr Gábor Hamza (Eötvös Loránd University), Проф. др Горан Марковић (Правни факултет, Универзитет у Источном Сарајеву), Prof. dr Barbara Novak (Pravna fakulteta, Univerza v Ljubljani), Prof. dr Damjan Korošec (Pravna fakulteta, Univerza v Ljubljani), Prof. dr Dragan Bolanča (Pravni fakultet, Sveučilišta u Splitu), Prof. dr Tina Pržeska (Pravni fakultet „Justinijan I“, Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“, Skopje).

Чланови из Републике Србије:

Проф. др Борис Беговић, Проф. др Андреја Катанчевић, Доц. др Далибор Ђукић (Правни факултет Универзитета у Београду), Проф. др Душанка Јововић, Проф. др Љубомир Митровић, Проф. др Ђорђије Блажић, Проф. др Сава Аксић, Проф. др Слободанка Ковачевић-Перић, Проф. др Дејан Мирковић, Проф. др Јелена Беловић, Проф. др Огњен Вујовић, Доц. др Драган Благић, Доц. др Бојан Бојанић, Доц. др Саша Атанасов (Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици).

Дизајн корица: Димитрије Милић

Штампа: Кварк, Краљево

Тираж

100 примерака

ISBN 978-86-6083-064-9

Штампање овог Зборника помогло је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

УСЛОВНИ ОТПУСТ, ТРАДИЦИЈА И МОДИФИКАЦИЈЕ

Апстракт

Угледајући се на законодавства појединих европских држава у којима је уведен прогресивни систем извршења казне затвора, Књажевина Србија је увела условни отпуст као мотивациону пеналну фазу извршења, маја месеца 1869. године. Тако је Закон о условном отпуштању криваца из казнителних заведења, нормиран у девет чланова, допринео да се Србија интегрише у модерне токове пеналног законодавства и праксе у Европи, уводећи условни отпуст пре многих америчких и европских држава. У периоду од 150 година хабитације у нашем законодавству, условни отпуст је модификован у више наврата и по различитим основима. Мењани су формални предуслови, титулари доделе, дисквалификационе околности, али се задржала основна интенција законодавца, садржана у условљању осуђеног коме је додељен, да се суздржи од чињења нових кривичних дела у периоду трајања условног отпуста. Циљ рада је да се укаже на извесне неусаглашености актуелног нормативног уређења предуслова доделе условног отпуста у односу на различите категорије осуђених према пресуђеној дужини затворске казне. С друге стране, намера нам је да укажемо и на потенцијална нормативна побољшања у погледу ускраћивања могућности доделе код релативно краткотрајних казни, немогућности подношења молбе за извесан период код одбијања молбе осуђеног, недодељивања код негативног става пеналне институције или услед субјективних околности које указују на неоправданост његове доделе.

Кључне речи: казна затвора, условни отпуст, Србија, нормативно уређење.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Казнено законодавство у Србији, због усклађивања са европским стандардима и прилагођавања потребама за контролом најопаснијих типова криминалитета, дуже време пролази кроз период интензивног трансформисања. Такво стање је проузроковало да се одредбе казног законодавства често мењају, што није својствено ни новонасталим државама,

* Ванредни професор, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, goranjovanic@fasper.bg.ac.rs.

** Асистент, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, verapetrovic@fasper.bg.ac.rs.

које тек граде правни систем.¹ Последње измене законодавне материје у Србији су се десиле усвајањем Закона о изменама и допунама Кривичног законика. Те измене су усвојене на заседању Народне скупштине Републике Србије, 21. маја 2019. године, а законик је ступио на снагу 1. децембра исте године. Најзначајније промене које су уведене јесу могућност изрицања доживотног затвора за најтежа кривична дела и најтеже облике тешких кривичних дела, чиме је из казненог регистра брисана затворска казна у трајању од 30 до 40 година, као и опредељење законодавца за ретрибутивни концепт, изражен елиминацијом могућности доделе условног отпуста за таксативно набројана кривична дела, уколико је изречена казна доживотног затвора. Овакво нормативно опредељење је изазвало бројне критике,² јер условни отпуст представља општеприхваћени институт са дугом традицијом, који код нас, са извесним модификацијама, егзистира више од 150 година, а представља једно од најјачих мотивационих средстава за укључивање осуђеног у пенални третман. Ранија искуства су показала штетност дугорочног затварања по осуђене, у смислу настанка психичких обољења, самоповређивања и самоубистава, услед незнања и строгог затворског режима.³ Чини се да је актуелно, заштита јавне безбедности у фокусу активности криминално-политичких мера, при чему је примарни циљ ретрибуција, застрашивање, изолација и онеспособљавање, чиме се избегава штета по заједницу, а занемарује се квалитет третмана и живота извршиоца.⁴ Претпоставка да ће се на тај начин смањити криминалитет је у супротности са подацима који указују да је у многим државама, у којима преовладава ретрибутивни приступ у кажњавању, криминалитет у порасту.⁵ На пример, у САД је више од три и по милиона људи осуђено у претходних пет година. Говоримо о држави у којој постоји смртна казна, супермаксимално обезбеђени затвори, доживотне казне са и без условног отпуста, паралелно са пробационим системом који надзире дупло више осуђених него што их је у затворима. Готово сви они (97%) бивају пуштени на слободу. Међутим, етикета „криминалца“ или „бившег осуђеника“ не помаже бољој реинтеграцији. Процене су да у року од три године након изласка из затвора, две трећине отпуштених бива поново ухапшено. Број је и већи, када се

¹ Ђ. Игњатовић, „Критичка анализа стања и тенденција у кривичном и извршном праву“, *Crimen*, бр. 1-2, Београд, 2010, 168.

² G. Jovanić, V. Petrović, “Lifelong Segregation by Prison Sentence – Pros and Cons”, “6th International Scientific Conference Social Changes in the Global World” (Ed. M. Ampovska), University in Shtip, Faculty of Law, Goce Delchev, 2019, 234.

³ Г. Јованић, *Казни, затвори, запосли*, Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, 2017, 36.

⁴ Г. Јованић, В. Жунић-Павловић, „Примена принципа ризика, потреба и респонзивности у пеналном третману сексуалних преступника“, *Универзално и особено у праву* (ур. О. Вујовић), Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2018, 132.

⁵ Н. Crowell, “A Home of One’s Own: The Fight Against Illegal Housing Discrimination Based on Criminal Convictions, and Those Who Are Still Left Behind”, *Texas Law Review*, 95-5, 2016, 1104.

посматра дужи временски период, тако да у периоду од пет година након отпуста, око три четвртине отпуштених бива ухапшено.⁶

2. О УСЛОВНОМ ОТПУСТУ

Порекло института *условни отпуст* налази се у француском језику, потиче од речи *parole d'honneur*, што у преводу значи часна реч. Примарно се односио на ратне затворенике, којима би након пуштања на слободу био наметнут услов да не користе оружје у сукобима. Временом, он почиње да се односи на осуђене који су пре истека изречене казне напуштали затвор.⁷ Условни отпуст настаје и посебно се развија у периоду када рехабилитација доминира над ретрибуцијом. Претечу идеје условног отпуста, налазимо у реформама затворских система и залагањима за хуманије поступање према осуђенима, која су потекла од Џона Хауарда. Он је критиковао нехигијенске услове, доминацију болести, глади и сурово поступање затворског особља према осуђенима. Настојао је да се осуђени, који се добро владају и залажу на раду, отпуштају и пре истека целокупне казне.⁸

Генеза и шира примена условног отпуста везују се за системе извршења казне затвора, који настају у првој половини деветнаестог века. Тада су услови и дужина боравка у затвору зависили од понашања осуђеног током извршења казне. Одрживост ове идеје најпре је показао Маконокијев бодовни систем.⁹ Након тога, исти концепт је разрађен 1853. године кроз Енглески прогресивни систем, који се састојао од три фазе, а последња је била фаза условног отпуста. Она је имала факултативни карактер, те је додељивана осуђенима који су се добро владали и залагали на раду.¹⁰ Осуђени који би био условно отпуштен, неретко се сусретао са проблемима прилагођавања на живот на слободи. То је, 1854. године, резултирало модификацијом Енглеског у Ирски прогресивни систем, увођењем одељења за слободњаке, стадијума који се примењивао пре фазе условног отпуста, а који је карактерисало постепено прилагођавање на живот на слободи.¹¹

Како је данас дефинисан, условни отпуст подразумева отпуштање из затвора пре истека времена осуде, када се процени да, с обзиром на сврху кажњавања, даљи боравак у затвору није нужан. Иако условни отпуст дуго

⁶ *Ibid*, 1142.

⁷ Д. Димовски, И. Поповић, „Условни отпуст – нормативни и практични аспект“, *Наука, безбедност, полиција*, бр. 22-2, Београд, 2017, 49.

⁸ Г. Јованић, *Стандардизација поступка као мера заштите од рецидива*. Докторска дисертација. Београд: Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, 2012, 178.

⁹ С. Соковић, „Условни отпуст – спорна питања и савремена нормативна решења“, *Crimen*, 5-1, Београд, 2014, 36.

¹⁰ З. Илић, Г. Јованић, *Затвор и/или слобода под надзором – стање и перспективе третмана осуђених лица у Србији*, Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, 2011, 53.

¹¹ Ђ. Игњатовић, „Условни отпуст – правна и пенилошка анализа“, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. LXIV, 1, Београд, 2016, 35.

егзистира у казненом праву, присутне су бројне дилеме, концепцијске и нормативне природе, у погледу модела условног отпуштања, начина одлучивања, о релевантном временском периоду извршене казне, условима под којима се врши условно отпуштање, оправданости и облицима супервизије осуђеног на условном отпусту, о садржини обавеза и забрана које евентуално треба поставити условно отпуштеном.¹²

У данашњој пракси постоје три модела условног отпуста: обавезни (мандаторни), факултативни (дискрециони) и мешовити модел.¹³ Код мандаторног модела, констатовање испуњености предвиђених услова од стране надлежног органа значи и отпуштање осуђеног.¹⁴ Овај модел се заснива на принципу једнакости, а као један од главних недостатака наводи се да не мотивише осуђене на добро владање и залагање током извршења казне.¹⁵ Дискрециони модел, који се заснива на принципу индивидуализације, подразумева да, без обзира на испуњеност услова, надлежни орган у сваком конкретном случају цени да ли је оправдано или не доделити условни отпуст. Међутим, недостатак прецизних критеријума доводи до незадовољства осуђених, услед постојања неједнаког положаја приликом доношења одлуке о додели условног отпуста.¹⁶ Истиче се да је у државама у којима се примењује овај модел, дошло до опадања броја одобрених условних отпуста.¹⁷ Мешовити модел, најчешће комбинује дискрециони систем, за дуготрајне казне и мандаторни за кратке казне.¹⁸ Настао је као покушај превазилажења негативних страна дискреционог и мандаторног модела.¹⁹ Избор модела у највећој мери зависи од дефинисања сврхе условног отпуштања. Стога, дискрециони модел, конципиран на циљевима рехабилитације, најчешће има за сврху награду за добро владање. С друге стране, мандаторни модел погодује потребама растерећења затворских капацитета.²⁰

Према критеријуму који се односи на надлежност одређеног органа у поступку давања условног отпуста постоје два модела: административни

¹² С. Соковић, *op. cit.*, 35.

¹³ Р. Tournier, *Systems of Conditional Release (Parole) in the Member States of the Council of Europe*, 2004, <https://journals.openedition.org/champpenal/378?lang=en>, 01. март 2020. године.

¹⁴ С. Соковић, *op. cit.*, 39.

¹⁵ Игњатовић, 2016, *op. cit.*, 42.

¹⁶ Г. Јованић, В. Петровић, „Условно отпуштање у пракси окружног затвора и надлежних судова“, *Специјална едукација и рехабилитација*, бр. 16-1, Београд, 2017, 101.

¹⁷ Игњатовић, 2016, *op. cit.*, 42.

¹⁸ Р. Tournier, *Systems of Conditional Release (Parole) in the Member States of the Council of Europe*, 2004, <https://journals.openedition.org/champpenal/378?lang=en>, 01. март 2020. године.

¹⁹ Игњатовић, 2016, *op. cit.*, 43.

²⁰ С. Соковић, *op. cit.*, 41.

(управни) и судски.²¹ У оквиру административног модела, о условном отпусту одлучује комисија за условни отпуст, која се формира при надлежном министарству правде, а коју чине представници правосуђа, затвора и стучњаци из пенолошке области.²² Уколико се условни отпуст посматра као пенолошки институт, оправдано је да о њему одлучује управни орган. Такође, чињеница да је основ одлуке о условном отпусту квалитет владања осуђеног у затвору, на основу којег се цени ли је остварена сврха кажњавања, иде у прилог одлучивању од стране управног органа, јер суд нема непосредан увид у владање и понашање осуђеног током извршења казне, нити поседује стручне компетенције за такву процену.²³ Имајући у виду оптерећеност судова редовним предметима, оправдано је и да одлучивање о неким формама обавезног отпуштања буде у надлежности управних органа.²⁴ За разлику од управног, у судском моделу, условно отпуштање је у надлежности суда. Постоје различити модалитети, па тако надлежност за одлучивање може бити на: суду који је у првом степену донео пресуду, суду на чијој територији се налази затвор или на суду који се бави специјалним питањима.²⁵ Уколико се условни отпуст посматра као кривичноправни институт којим се под одређеним условима суспендује судска одлука, оправдано је да о њему одлучује суд. Додатно, одлука о условном отпусту се заснива на испуњености сврхе кажњавања, а орган надлежан за питање остварености сврхе кажњавања јесте суд, стога се у оквиру дискреционог модела намеће да одлуку о условном отпусту треба да доноси суд.²⁶

3. САЖЕТИ ПРИКАЗ РАЗВОЈА УСЛОВНОГ ОТПУСТА У СРБИЈИ

Од увођења условног отпуста у Србији до данас, законске одредбе мењане су више пута. Мењани су формални услови за доделу, титулари доделе, као и лимитирајући услови за доделу условног отпуста. С друге стране, претпоставке материјалне природе од увођења условног отпуста до последњих измена закона нису мењане и усмерене су на позитивну промену понашања током извршења затворске казне.²⁷ У наредном делу рада биће дат приказ најзначајних промена које се тичу условног отпуста, од његовог настанка до последњих измена законодавне материје у Србији.

²¹ Љ. Митровић, „Примјена условног отпуста у Републици Српској“, *Годишњак факултета правних наука*, бр. 5, Бања Лука, 2015, 8.

²² С. Соковић, *op. cit.*, 42.

²³ *Ibid*, 43.

²⁴ В. Петровић, Г. Јованић, „Додела условног отпуста и фактори ризика рецидивизма“, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, бр. 36-2, Београд, 2017, 50.

²⁵ Љ. Митровић, *op. cit.*, 8-9.

²⁶ С. Соковић, *op. cit.*, 42-43.

²⁷ Г. Јованић, В. Петровић, 2017, *op. cit.*, 98.

Условни отпуст је у Србији уведен Законом о условном отпуштању криваца из казнителних заведења, 1869. године.²⁸ Формални услови за доделу условног отпуста су били изречена казна робије или заточења преко две године или казна затвора дужа од годину дана. Услов код примарно осуђених је био протек више од половине казне, или више од две трећине, ако се ради о рецидивистима. Постојали су и лимитирајући услови, према којима условни отпуст није могао бити додељен вишеструким повратницима, свештеницима или чиновницима који су осуђени због злоупотребе власти, осуђеном којем је претходни условни отпуст опозван, као и осуђенима на релативно кратке казне. Материјални услови су се односили на позитивну промену понашања током извршења, као и на понашање пре доласка на извршење казне.²⁹ Наведеним законом је било предвиђено да се „условни отпуст прекида ако би отпуштени учинио какво год, ма и најмање казнено дело или се бар могло основано сумњати да га је он морао учинити, а нико други“.³⁰

Измена законодавне материје по питању условног отпуста је извршена 1929. године, када је на снагу ступио Закон о извршавању казни лишења слободе. Тим законом је уведен Ирски прогресивни систем на подручју Краљевине Југославије. Предлоге за условни отпуст је давао управник затвора, уз консултовање Саветодавног одбора, а одлуку је доносио министар правде.³¹ Условни отпуст је могао бити додељен након извршене половине казне (код примарних учинилаца), или две трећине изречене казне, ако су у питању повратници. Осуђени на смртну казну, која је замењена казном лишења слободе, условни отпуст је могао добити након проведених двадесет година у затвору.³²

Даљи ток догађаја је био усмерен на регулисање условног отпуста одредбама Кривичног Законика Федеративне Народне Републике Југославије из 1947. године. Законом је прецизирано да, уколико је изречена казна лишења слободе са принудним радом, казна лишења слободе или казна поправног рада, осуђени може добити условни отпуст након протекла једне половине казне. Уколико се осуђени налазио на извршењу казне лишења слободе са принудним радом у доживотном трајању, могао се условно отпустити након извршених најмање петнаест година казне.³³ Материјални услов за доделу условног отпуста је предвиђао да је осуђени својим радом и владањем показао да се толико поправио да се од њега не може очекивати даље вршење кривичних дела. Додатно, ако се осуђени нарочито истакао

28 М. Павловић, „Слабост кривичне пресуде у Србији крајем XIX и почетком XX века“, *Анали Правног факултета у Београду*, 55-2, Београд, 2007, 93.

29 Г. Јованић, *op. cit.*, 50.

30 З. Илић, Г. Јованић, *op. cit.*, 216.

31 Игњатовић, 2016, *op. cit.*, 50.

32 В. Петровић, *Пракса условног отпуштања у пеналној рехабилитацији*. Мастер рад. Београд: Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, 2016, 18.

33 Кривични Законик Федеративне Народне Републике Југославије - КЗФНРЈ, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 106/47, чл. 85, ст. 1.

радом и владањем могао је бити условно отпуштен и пре него што је извршио половину изречене казне.³⁴ Законом о извршењу кривичних санкција из 1961. године уводи се и нова форма факултативног аутоматског условног отпуста месец дана пре истека казне, под условом да је осуђени извршио три четвртине казне и да се добро владао, о чему одлучује управник затвора.³⁵

Ступањем на снагу Кривичног закона Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, 1977. године, предвиђено је да осуђени може добити условни отпуст, уколико су испуњене материјалне претпоставке, након извршења једне половине изречене казне. Изузетно је, уколико је постигнута сврха кажњавања, било могуће доделити условни отпуст и након извршења једне трећине казне.³⁶ Двадесет година касније, донет је Закон о извршењу кривичних санкција, којим је предвиђено додељивање условног отпуста од стране Комисије за условни отпуст (након половине казне) или управника затвора. Управник је могао условно отпустити осуђеног којем је протекло најмање четири петине казне, али најраније три месеца пре истека целокупне казне. На одлуку о додели условног отпуста је утицала и чињеница да се против осуђеног не води нови кривични поступак, или да не постоји пресуда за друго кривично дело која није постала правноснажна. Закон је предвиђао и могућност поновног разматрања одлуке о условном отпусту, уколико се осуђеном од дана доношења одлуке о условном отпусту до дана отпуштања безусловно изрекне дисциплинска казна упућивање у самицу.³⁷

Прва промена законских норми у погледу доделе условног отпуста у двадесетпрвом веку десила се 2001. године. Надлежност за доношење одлуке се преноси са Комисије за условни отпуст на судове који су донели одлуку у првом степену.³⁸ Осуђени се могао условно отпустити када протекне половина казне или изузетно трећина, као и уколико протекне најмање двадесет година од изречене казне затвора у трајању од четрдесет година.³⁹ Промена услова који се тичу условног отпуста, поново је уследила 2005. године. Законом је било прописано да суд може условно отпустити осуђеног, који је извршио половину изречене казне, ако се у току извршења казне толико поправио да се са основном може очекивати да ће се на слободи добро владати, а нарочито да до времена за које му је изречена казна неће рецидивирати. При оцени да ли ће се осуђени условно отпустити узимало се у обзир владање за време извршења казне, извршавање радних обавеза, с обзиром на радну способност, као и друге околности које показују да је постигнута сврха кажњавања.⁴⁰ Исте године се укида отпуст одлуком

³⁴ КЗФНРЈ, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 106/47, чл. 85, ст. 2.

³⁵ С. Соковић, *op. cit.*, 44.

³⁶ Кривични закон Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, „Службени лист СФРЈ“, бр. 36/77“, чл. 8.

³⁷ З. Илић, Г. Јованић, *op. cit.*, 218.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ С. Јовановић, „Могући правци преиспитивања института условног отпуста с освртом на француска решења“, *Темид*, бр. 6-36, Београд, 2003, 22.

⁴⁰ Кривични законик Републике Србије – КЗРС, „Службени гласник РС“, бр. 85/05, чл. 46.

управника затвора, али се уводи превремено отпуштање, о коме одлучује директор Управе за извршење кривичних санкција, на предлог управника затвора. Превремено отпуштање је могло наступити најраније три месеца пре истека казне, под условом да је осуђени извршио девет десетина казне, да се добро владао и да није добио условни отпуст.⁴¹

Наредна измена законских норми у погледу условног отпуста десила се 2009. године, када су прописани рестриктивнији услови за доделу условног отпуста. Чланом 46. је предвиђено да се осуђени који је извршио две трећине казне може условно отпустити, уз испуњење материјалних претпоставки. Новина је и да се не може условно отпустити осуђени који је покушао бекство или је побегао из затвора. Такође, чланом 46. је прописано да суд може у одлуци о условном отпусту одредити да је осуђени дужан да, током трајања условног отпуста, испуни одређене обавезе које су прописане кривичноправним одредбама.⁴²

Изменама законодавства из 2012. године уводи се обавезни условни отпуст. Додатно, законодавац таксативно наводи листу кривичних дела и ситуација за које је предвиђен факултативни условни отпуст.⁴³ Такође, законом из 2012. године строже су прецизирани лимитирајући услови, па је тако наведено да се не може условно отпустити осуђени који је током извршења казне затвора два пута дисциплински кажњаван или коме су одузете додељене погодности. Годину дана касије, Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, предвиђа да се особа која је извршила кривично дело против полне слободе према малолетном лицу не може условно отпустити.⁴⁴ Закоником о кривичном поступку из 2014. године је прописано да у случају усвајања молбе и доделе условног отпуста, веће суда може осуђеном одредити да за време условног отпуста буде под електронским надзором.⁴⁵ Изменама Кривичног законика из 2016. године,⁴⁶ лимитирајући услов за доделу се мења, те постоји забрана условног отпуста за осуђеног који је два пута кажњаван за теже дисциплинске преступе. Паралалено са тим, уводи се и могућност да се осуђеном уз условни отпуст одреди да је дужан да, током трајања условног отпуста, испуни одређене обавезе, које се примењују код изрицања условне осуде са заштитним надзором.

⁴¹ С. Соковић, *op. cit.*, 44.

⁴² КЗРС, „Службени гласник РС“, бр. 72/2009 и 111/2009, чл. 46.

⁴³ КЗРС, „Службени гласник РС“, бр. 121/2012, чл. 46.

⁴⁴ Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, "Службени гласник РС", број 32/13, чл. 5

⁴⁵ Законик о кривичном поступку – ЗКП, „Службени гласник РС“, бр. 55/2014, чл. 567.

⁴⁶ КЗРС, „Службени гласник РС“, бр. 94/2016, чл. 46.

4. КРИТИЧКА АНАЛИЗА АКТУЕЛНОГ ЗАКОНСКОГ РЕШЕЊА УСЛОВНОГ ОТПУСТА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Изменама и допунама Кривичног законика, који је ступио на снагу 1. децембра 2019. године, уведена је могућност изрицања доживотног затвора за најтежа кривична дела и најтеже облике тешких кривичних дела. Измењене су и одредбе које се тичу условног отпуста, а односе се на елиминацију могућности доделе условног отпуста за таксативно набројана кривична дела, уколико је изречена казна доживотног затвора. Ради се о кривичним делима тешког убиства детета или бремените жене (чл. 114. ст. 1. тачка 9); силовању које је за последицу имало смрт лица према којем је дело извршено или је дело учињено према детету (чл. 178. ст. 4); обљуби над немоћним лицем, ако је услед дела наступила смрт немоћног лица или ако је дело учињено према детету (чл. 179. ст. 3); обљуби са дететом, ако је услед дела наступила смрт детета (чл. 180. ст. 3); и код осуде за кривично дело обљубе злоупотребом положаја, када је извршилац наставник, васпитач, старалац, усвојилац, родитељ, очух, маћеха или друго лице, које злоупотребом положаја или овлашћења изврши обљубу или са њом изједначен чин према детету, па услед тог дела наступи смрт детета (чл. 181. ст. 5). У осталим ситуацијама у којима је изречена казна доживотног затвора, остављена је могућност условног отпуста након 27 година извршене казне.⁴⁷

Поставља се питање, да ли забрана условног отпуста за таксативно наведена кривична дела, са аспекта људских права, доводи до неједнаког положаја грађана пред законом.⁴⁸ Према ставу Европског суда за људска права, није спојиво са људским достојанством лишити слободе некога без покушаја рехабилитовања, што би пружио шансу за излазак на слободу. Поред тога се истиче да све особе које се налазе у затвору, имају право да, ступањем на извршење, буду обавештене шта треба да учине да би се размотрило пуштање на условну слободу, под којим условима и када ће се извршити ревизија казне.⁴⁹ Међународни стандарди стоје на становишту да ниједном осуђеном, па ни онима којима је изречена казна доживотног затвора, не треба ускратити могућност условног отпуста.⁵⁰ У том контексту, рехабилитација, и последично условно отпуштање осуђених на казну доживотног затвора не представља обавезу, већ могућност, при чему је, уколико нису испуњени услови за условни отпуст и сврха кажњавања, оправдано да особа остане на извршењу казне. Додатни аргументи који су у супротности са лимитирањем условног отпуста код ове казне, леже у чињеници да је он снажан инструмент мотивације осуђених за позитивну

⁴⁷КЗРС, „Службени гласник РС“, бр. 35/19, чл. 46, ст. 2.

⁴⁸ В. Илић, „(Не)помириљивост казне доживотног затвора и људских права“, *Crimen*, бр. 2, Београд, 2019, 157.

⁴⁹ *Ibid*, 159-160.

⁵⁰ Игњатовић, 2016, *op. cit.*, 59.

промену понашања,⁵¹ али и средство дисциплиновања, које доприноси придржавању норматива и захтева који су наметнути. Искључивањем могућности доделе условног отпуста, поставља се питање шта осуђеног, који је на извршењу доживотног затвора, мотивише да се понаша у складу са захтевима који су му наметнути, када зна да без обзира на понашање, не постоји ни најмања могућност да ће напустити затвор. Такав начин извршења би потенцијално могао бити окидач за погоршање дисциплине у затвору, јер би осуђени био свестан да „тежу“ казну не може добити.

Поставља се и питање шта је сврха доживотног затвора без могућности условног отпуста. Увођењем ове казне, законодавац се у извесној мери вратио ретрибутивном приступу у кажњавању, који се заснива на застрашивању, изолацији и одмазди. Међутим, у Закону о извршењу кривичних санкција се наводи да се извршењем кривичних санкција остварује њихова општа и индивидуална сврха у циљу успешне реинтеграције осуђених у друштво.⁵² Овако одређена сврха извршења кривичних санкција није у сагласности са постојањем казне доживотног затвора без могућности условног отпуста. Законодовац не прописује ни сврху извршења казне доживотног затвора, са и без могућности условног отпуста, али истовремено са увођењем ове казне, проширује сврху кажњавања, која се односи на остваривање праведности и сразмерности између учињеног дела и тежине санкције.⁵³

Увођењем обавезног условног отпуста, за претежан број кривичних дела, који је присутан и у важећем закону, требало је променити праксу неоправдано рестриктивне примене условног отпуштања.⁵⁴ Овакав модел би требало да подразумева да исупуњење материјалних и формалних претпоставки значи и додељивање условног отпуста. Међутим, широко постављене материјалне претпоставке, остављају простора за субјективну процену и неједнако поступање, што за последицу некада има некомпатибилност процене испуњености материјалних претпоставки за доделу условног отпуста између затвора и надлежних судова.⁵⁵ Са аспекта пеналног третмана, проблем се усложњава чињеницом да суд приликом доношења одлуке не мора уважити предлог затвора. Кроз игнорисање предлога затвора, доводи се у питање ауторитет затворских стручњака, третмански процес, као и мотивација осуђених да учествују у процесу сопствене промене,⁵⁶ јер постају свесни да њихово како позитивно, тако и негавитно понашање у затвору не мора утицати на исход одлуке.

⁵¹ Б. Петровић, А. Ферхатовић, „Увјетни отпуст у савременом кривичном законодавству“, *Годишњак Правног факултета у Сарајеву*, Сарајево, 2013, 91.

⁵² Закон о извршењу кривичних санкција - ЗИКС, „Службени гласник РС“, бр. 35/19, чл. 2.

⁵³ КЗРС, „Службени гласник РС“, бр. 35/19, чл. 42, ст. 4.

⁵⁴ С. Соковић, *op. cit.*, 46.

⁵⁵ Г. Јованић, В. Петровић, 2017, *op. cit.*, 89.

⁵⁶ *Ibid*, 118.

Додатно, уважавајући резултате научних истраживања и пеналну праксу других држава, намеће се потреба за увођењем одређених ограничења за подношење молбе за доделу условног отпуста. У том смислу, потребно је спецификовати критеријуме у зависности од тога да ли се ради о примарно осуђенима или рецидивистима. Како код рецидивиста постоји већи степен друштвене опасности и виши ниво ризика, њима је потребан и интензивнији третман,⁵⁷ како би евентуално била остварена сврха кажавања. Имајући то у виду, неке државе, попут Француске, Белгије, Немачке и многих других, предвиђају виши законски минимум извршене казне за подношење молбе за условни отпуст уколико је реч о повратницима, а сличне законске одредбе су постојале и у Србији до 1947. године.⁵⁸ Инсистирање на посебном статусу повратника је у складу и са последњим законским изменама које предвиђају посебан статус рецидивиста у погледу узимања те околности као отежавајуће, забрану изрицања казне затвора испод законског минимума, као и обавезу судије да у случају вишеструког поврата изрекне казну изнад половине распона прописане за учињено дело.⁵⁹ Има оправдања да се у наш правни систем уведу и одреднице које се тичу минималног боравка у затвору и могућности подношења молбе за условни отпуст. Такво законско решење има Швајцарска, где је минимум извршене казне три месеца, Данска и Немачка, где осуђени не може поднети молбу ако није минимално извршио два месеца казне.⁶⁰ Ово је посебно важно уколико се ради о краткотрајним казнама затвора, где осуђени релативно кратко након ступања на извршење стичу право на подношење молбе за условни отпуст. Самим тим, јавља се проблем упознавања индивидуалних карактеристика осуђених, јер време које проведу на извршењу казне није довољно за утврђивање ризика, формирање и реализацију програма третмана и праћење насталих промена⁶¹, што би резултирало одбијањем молбе, али паралелно са тим и додатним оптерећењем затворских стручњака и судија, јер би требало да се изјашњавају о молби чији је исход унапред познат.

У Енглеској, осуђени уколико једном затражи условни отпуст и буде одбијен, може поново поднети молбу, тек након што протекне тринаест месеци од претходно поднесене молбе.⁶² Како у Србији оваква законска одредба не постоји, неретко се дешава да осуђени, чим буду одбијени за доделу условног отпуста, истог дана или у кратком року, поново подносе молбу. Евидентно је да ће таква молба поново бити одбијена, јер како није прошао одређени временски период, тако није могла ни наступити позитивна

⁵⁷ В. Петровић, Г. Јованић, *op. cit.*, 49.

⁵⁸ *Ibid.*, 49.

⁵⁹ КЗРС, „Службени гласник РС“, бр. 35/19, чл. 55 и чл. 55а.

⁶⁰ Б. Петровић, А. Ферхатовић, *op. cit.*, 97.

⁶¹ В. Петровић, „Изрицање казне затвора у Србији као реакција на злочин“, *Национално и међународно право – Актуелна питања и теме* (ур. О. Јовић-Прлаиновић), Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2017, 121.

⁶² С. Јовановић, *Условни отпуст у југословенском кривичном праву*. Магистарска теза. Београд: Универзитет у Београду, Правни факултет, 2003.

промена код осуђеног, која би утицала да доношење другачијег решења. Стога се, као оправдана, намеће потреба законског дефинисања протекла времена, након кога осуђени, коме је молба за доделу условног отпуста одбијена, може поново поднети молбу.⁶³

Одређивање рочишта за одлучивање о молби је регулисано Законом о кривичном поступку⁶⁴, где се наводи да ће председник већа на рочиште позвати представника завода у којем осуђени извршава казну, уколико је извештај о владању и понашању осуђеног позитиван, што ствара одређене проблеме у пеналној пракси. Пре свега, поставља се питање зашто је присуство представника затвора обавезно уколико је извештај позитиван, што није случај уколико је извештај негативан, посебно ако нам је позната чињеница да суд ни у једном случају није везан мишљењем затвора. Такође, чланом 566⁶⁵ је прецизирано да ће председник већа испитати представника затвора о владању осуђеног, извршавању радних обавеза с обзиром на радну способност, као и о другим околностима које би указивале да је постигнута сврха кажњавања, односно о подацима који су саставни део затворског извештаја. Додатно, осуђени често извршавају казну у неком од затвора који је релативно много удаљен од суда који одлучује о молби. Такво стање имплицира да представници затвора знатан део времена морају издвојити за одлазак на рочишта, што се одражава на третмански процес у затвору. Као додатни проблем се може појавити немогућност затворских службеника да физички постигну да буду присутни на свим рочиштима на која су позвани, посебно имајући у виду бројност предмета ове врсте.⁶⁶ Имајући у виду све напред наведено, мишљења смо да би било практичније да законодавац предвиђа могућност позивања представника затвора, без обзира на то да ли је извештај позитиван или негативан, само ако подаци из извештаја нису довољни за доношење коначне одлуке.

У литератури се истиче и једна нелогичност која се односи на доношење одлуке о условном отпуста. Тако је предвиђено законом, да ће суд приликом доношења решења о условном отпуста посебно имати у виду процену ризика осуђеног, успешност у извршавању програма поступања, ранију осуђиваност, животне околности и очекивано деловање условног отпуста на осуђеног. Имајући у виду критеријуме на основу којих се врши процена ризика (врста и тежина кривичног дела, висина изречене казне, облик кривице, начин ступања на извршење казне, однос према извршеном кривичном делу и казни, ранија осуђиваност, да ли се води нови кривични поступак, понашање током ранијег извршења казне, психолошке, социјалне и здравствене способности) запажа се да су сви критеријуми који се цене

⁶³ В. Петровић, Г. Јованић, *op. cit.*, 50.

⁶⁴ Законик о кривичном поступку – ЗКП, „Службени гласник РС“, бр. 35/19, чл. 565.

⁶⁵ ЗКП, „Службени гласник РС“, бр. 35/19, чл. 566.

⁶⁶ Н. Вуковић, „Изузеће судије и други процесноправни проблеми у примени условног отпуста“, *Анали Павног факултета у Београду*, бр. LXIV, 2, Београд, 2016, 189.

приликом одлуке о условном отпусту садржани у процени ризика, што би представљало двоструко вредновање истог.⁶⁷

5. ПРАКСА ДОДЕЛЕ УСЛОВНОГ ОТПУСТА У СРБИЈИ

Ставови о опасности по друштвену заједницу, због изласка опасних преступника на условни отпуст нису реално одрживи јер се институт условног отпуста релативно ретко примењује. Анализе података, разликују се зависно од истраживача, узорка испитивања и времена посматрања, али се може констатовати да у односу на број поднетих молби од стране свих осуђених, судови одобравају условни отпуст највише до једне трећине укупно поднетог броја молби.⁶⁸

Истраживањем у форми експертске анализе саглеавана је додела условног отпуста у три највећа затвора у Србији (Ниш, Сремска Митровица и Пожаревац) у периоду од 2011. до 2015. године. Од укупно 11.349 поднетих молби за условни отпуст, суд је позитивно одговорио у 1.583 случаја (13,9%), при чему је најмање позитивно решених молби било 2011. године (4,7%), а највише 2015. године (23,5%). Аутори истичу да је највећи број осуђених (56,5%) који су условно отпуштени, извршавао затворску казну у распону од две до пет година, док је најмање условно отпуштених са извршења затворске казне до шест месеци (0,3%). Ранија осуђиваност није била фактор који је правио дистинкцију између оних који јесу/нису условно отпуштени, те је 49,8% условно отпуштених раније било осуђивано. Мишљење затвора о додели условног отпуста је било позитивно или неутрално. Не постоји ни један извештај у коме је дато децидно негативно мишљење. Код неусвојених молби, у 86,5% случајева, дато је неутрално мишљење, док је код усвојених у 98% случајева мишљење било позитивно.⁶⁹ У посматраној популацији, просечна дужина условљене казне износи 4 месеца и 21 дан, при чему минимална дужина условљене казне износи 1 дан, а максимална 4 године 9 месеци и 27 дана.⁷⁰

Истраживање које је вршено 2016. године у Окружном затвору у Ужицу, показује да су предлози затвора категорисани у три групе: позитивни (17,6%), негативни (16,2%) и ресоцијализација у току (66,2%). С друге стране, судови су у 33,8% случајева позитивно одлучили о молби за доделу условног отпуста. Неусаглашеност предлога затвора и одлуке суда је

⁶⁷ *Ibid*, 193 – 195.

⁶⁸ G. Jovanić, V. Petrović, 2019, *op. cit.*, 242.

⁶⁹ Н. Вујичић, З. Стевановић, Љ. Илијић, *Примена института условног отпуста од стране судова у Републици Србији-експертска анализа*, Организација за европску безбедност и сарадњу - Мисија у Србији и Институт за криминолошка и социолошка истраживања Београд, Београд, 2017, 13- 17.

⁷⁰ *Ibid*, 28.

постојала у 19,2% случајева.⁷¹ Ни затвор ни надлежни судови нису у обзир узимали рецидивизам приликом давања мишњења/доношњеа одлуке.⁷²

Истраживање које је вршено на узорку од 121 осуђеног у Казнено-поправном заводу Падинска Скела и Окружном затвору у Ужицу, указује на чињеницу да је суд позитивну одлуку, по молби за доделу условног отпуста, донео у 27,3% случајева. Међутим, битно је истаћи да у овом истраживању третмански фактори нису показали статистички значајну повезаност са одлуком суда о додели условног отпуста, иако законске норме имплицирају да се приликом доношења одлуке у обзир узимају фактори који указују да је код осуђених наступила позитивна промена понашања. Додатно, ни претходна осуђиваност није имала утицаја приликом доношења одлуке. С друге стране, судови су уважавали процену ризика, те су чешће додељивали условни отпуст осуђенима са нижим нивоом ризика.⁷³ Како се процена ризика врши на основу врсте и тежине кривичног дела, висине изречене казне, облика кривнице, начина ступања на извршење казне, односа према извршеном кривичном делу и казни, раније осуђиваности, чињенице да ли се води нови кривични поступак, понашања током ранијег извршења казне, психолошке, социјалне и здравствене способности, може се закључити да су судови кроз ризик рецидивизма у извесној мери обухватили и појединачне факторе који представљају елементе процене ризика.

Оно што се запажа јесте да у данашње време постоји рестриктивнија пракса доделе условног отпуста у односу на раније периоде. Либералнији режим доделе условног отпуста је постојао и у тренутку његовог увођења у наше законодавство, па је тако током 1869. године, проценат условно отпуштених у односу на сва отпуштена лица био је скоро 39%, а у временском периоду између 1924. и 1937. године, то учешће је износило 46,12%.⁷⁴ Процент условно отпуштених је растао из године у годину, од 21,2% 1954. године, 43% 1960. године, до 52,6% 1972. године.⁷⁵

6. ЗАКЉУЧАК

У циљу изналажења најадекватнијег законског решења, од којег би корист требало да имају осуђени, али и друштвена заједница, условни отпуст, као општеприхваћени институт, који у Србији егзистира више од 150 година, претрпео је бројне модификације. Последња у низу измена јесте забрана условног отпуста за таксативно набројана кривична дела, што је у једном делу стручне јавности изазвало бројне критике. Међутим, забрана условног отпуста није једина мањкавост која постоји у важећем законодавству које регулише ову материју.

⁷¹ Г. Јованић, В. Петровић, 2017, *op.*, 104-105.

⁷² *Ibid*, 114.

⁷³ В. Петровић, Г. Јованић, *op. cit.*, 55.

⁷⁴ Г. Јованић, В. Петровић, 2017, *op.cit.*, 105.

⁷⁵ С. Соковић, *op. cit.*, 44.

У данашње време постоји рестриктивнија пракса доделе условног отпуста, него у тренутну његовог увођења у Србији. На такво стање утицало је више фактора. Пре свега, тадашњи закони су правили бољу дистинкцију у погледу доделе условног отпуста примарно осуђенима и рецидивистима, осуђенима на кратке и дуге казне. Данашње законодавство не познаје такве лимитирајуће услове, па се стиче утисак да судови неретко одлучују о молбама за које се унапред већ зна да ће бити одбијене. Реч је о молбама које осуђени поднесу уколико већи део казне, или чак две трећине изречене казне проведу у притвору. Иако такав осуђени формално испуњава услове за подношење молбе, како програм поступања није сачињен, није било времена да се спроведе третман и прати напредак у третману, таква молба ће најчешће бити одбијена. Сличан проблем се уочава и код краткотрајних казни затвора, па тако не изненађују резултати истраживања у форми експертске анализе, у којима се наводи да је најмањи број условно отпуштених који су извршавали краткотрајне затворске казне. Још један од проблема јесте непостојање дефинисања протекла времена, након кога осуђени, коме је молба за доделу условног отпуста одбијена, може поново поднети молбу. Осуђени, чим буду одбијени имају праву да поднесу нову молбу, која ће бити одбијена јер, како није прошао одређени временски период, тако није могла ни наступити позитивна промена код осуђеног, која би утицала на доношење другачијег решења. Такво стање доприноси да затворски службеници пишу мишљења, а судови доносе одлуке о молбама за које се унапред зна да ће бити одбијене, што оптерећује оба система, али и утиче на стварање утиска да је примена условног отпуста у данашње време у великој мери рестриктина.

С друге стране, претпоставка је да постоји и одређен број молби за условни отпуст које се неосновано одбијају. Због страха да ће особа која је условно отпуштена учинити ново кривично дело, док траје условни отпуст, судови се ретко одлучују да доделе условни отпуст, иако су законски услови испуњени. Своје одлуке у тим ситуацијама лако могу оправдати широко постављеним материјалним претпоставкама које морају бити испуњене да би конкретан осуђени условни отпуст и добио. Затворски стручњаци су такође, све више неради да дају како позитивно, тако и негативно мишљење поводом молбе осуђеног. Стога се у пракси све чешће срећу извештаји у којима је дато неутрално мишљење или се наводи да је ресоцијализација у току. На тај начин се они ограђују од давања било каквог децидног става. Један од разлога за такву праксу јесте чињеница да судови нису везани мишљењем затвора, приликом одлучивања о молби осуђеног. У извесном броју случајева постоји некомпатибилност између мишљења затвора и одлука судова. Таква ситуација код затворских стучњака ствара осећај незадовољства, а њихов ауторитет слаби. Још један од аргумената који иде у прилог чињеници да ауторитет затворских стручњака слаби и да се третмански процес доводи у питање, јесте чињеница да у одређеном броју истраживања третмански фактори нису остварили статистички значајну повезаност са одлукама судова о молбама за доделу условног отпуста. На тај начин се смањује мотивација осуђених да учествују у процесу сопствене промене, свесни чињенице да њихово понашање, изражено кроз позитивну промену у

понашању, можда неће бити фактор који ће допринети и њиховом пуштању на условну слободу. С друге стране, у нашој држави се у одређеним случајевима обесмишљава институт условног отпуста, уколико дужина условљене казне, како то и истраживања показују, у неким случајевима траје један или неколико дана.

Из свега наведеног закључује се да условни отпуст, како је конципиран у нашем законодавству и поред бројних модификација и даље има велики број мањкавости. Како је условни отпуст један од најснажнијих инструмената који осуђене мотивише на позитивне промене током извршења затворске казне, потребно је више се ослањати на резултате научних истраживања и примере добре праксе, како би овај институт био у законодавству конципиран најбоље могуће, што би омогућило и ефективнију примену у судској пракси.

Goran Jovanić, PhD

Associate Professor, Faculty for Special Education and Rehabilitation
University of Belgrade

Vera Petrović

Assistant, Faculty for Special Education and Rehabilitation
University of Belgrade

PAROLE, TRADITION AND ALTERATIONS

Summary

Following legislature of certain European countries which introduced the progressive system of prison sentence serving, in May 1869, the Principality of Serbia established parole as a motivational penal phase of sentence serving. Thus, the Law on parole of convicts from penal institutions, formed in nine acts, contributed to Serbia's integration into modern courses of penal legislature and practice in Europe, by adopting parole before many American and European countries had. In the course of 150 years of its presence in our legislature, the parole has been modified several times in different ways. Formal conditions have been altered, along with titular of granting, disqualification circumstances, however, what has remained the same is the basic intention of the legislator which conditions the convict who is granted parole to refrain from committing new crimes in the course of the parole itself. The aim of this paper is to accent certain mismatches between the today's normative structures of conditions for being granted parole and different convicts' categories classified according to the longevity of the prison time they have been sentenced to. On the other hand, it is our intention to emphasize potential normative improvements in the fields of denying the possibility of parole for relatively short sentences, inability of submitting new appeals for a certain period of time when the original appeal of a convict has been rejected, rejection of the appeals due to negative attitude of penal institutions or due to subjective circumstances which prove the parole to be unjustified.

Key words: prison sentence, parole, Serbia, normative structure.

ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ:

Вујичић, Н., Стевановић, З., Илијић, Љ., *Примена института условног отпуста од стране судова у Републици Србији-експертска анализа*, Организација за европску безбедност и сарадњу - Мисија у Србији и Институт за криминолошка и социолошка истраживања Београд, Београд, 2017.

Вуковић, Н., „Изузеће судије и други процесноправни проблеми у примени условног отпуста“, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. LXIV, 2, Београд, 2016, 171-199.

Димовски, Д., Поповић, И., „Условни отпуст – нормативни и практични аспект“, *Наука, безбедност, полиција*, бр. 22-2, Београд, 2017, 47-60.

Закон о извршењу кривичних санкција, „*Службени гласник РС*“, број 35/19.

Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, „*Службени гласник РС*“, број 32/13.

Законик о кривичном поступку, „*Службени гласник РС*“, број 35/19.

Законик о кривичном поступку, „*Службени гласник РС*“, број 55/2014.

Игњатовић, Ђ., „Критичка анализа стања и тенденција у кривичном и извршном праву“, *Crimen*, бр. 1-2, Београд, 2010, 168-201.

Игњатовић, Ђ., „Условни отпуст – правна и пенолошка анализа“, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. LXIV, 1, Београд, 2016, 33-66.

Илић, В., „(Не)помириљивост казне доживотног затвора и људских права“, *Crimen*, бр. 2, Београд, 2019, 156-173.

Илић, З., Јованић, Г., *Затвор и/или слобода под надзором – стање и перспективе третмана осуђених лица у Србији*, Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, 2011.

Јованић, Г., *Казни, затвори, запосли*, Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, 2017.

Јованић, Г., Жунић-Павловић, В., „Примена принципа ризика, потреба и респонзивности у пеналном третману сексуалних преступника“, *Универзално и особено у праву (ур. О. Вујовић)*, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2018, 115-136.

Јованић, Г., Петровић, В., „Условно отпуштање у пракси окружног затвора и надлежних судова“, *Специјална едукација и рехабилитација*, бр. 16-1, Београд, 2017, 95-122.

Jovanić, G., Petrović, V., “Lifelong Segregation by Prison Sentence – Pros and Cons”, “6th International Scientific Conference Social Changes in the Global World” (Ed. M. Ampovska), University in Shtip, Faculty of Law, Goce Delchev, 2019, 233-246.

Јованић, Г., *Стандардизација поступка условног отпуста као мера заштите од рецидива*. Докторска дисертација. Београд: Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, 2012.

Јовановић, С., „Могући правци преиспитивања института условног отпуста с освртом на француска решења“, *Темида*, Београд, 2003, 21-26.

Јовановић, С., *Условни отпуст у југословенском кривичном праву*. Магистарска теза. Београд, Универзитет у Београду, Правни факултет, 2003.

Кривични закон Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, „Службени лист СФРЈ“, број 36/77.

Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 121/2012.

Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 35/19.

Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 72/2009 и 111/2009.

Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 85/05.

Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 94/2016.

Кривични Законик Федеративне Народне Републике Југославије, „Службени лист ФНРЈ“, број 106/47.

Митровић, Љ., „Примјена условног отпуста у Републици Српској“, *Годишњак факултета правних наука*, бр. 5, Бања Лука, 2015, 5-21.

Павловић, М., „Слабост кривичне пресуде у Србији крајем XIX и почетком XX века“, *Анали Правног факултета у Београду*, 55-2, Београд, 2007, 86-97.

Петровић, Б., Ферхатовић, А., „Увјетни отпуст у савременом кривичном законодавству“, *Годишњак Правног факултета у Сарајеву*, Сарајево, 2013, 89-113.

Петровић, В., *Пракса условног отпуштања у пеналној рехабилитацији*. Мастер рад. Београд: Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, 2016.

Петровић, В., „Изрицање казне затвора у Србији као реакција на злочин“, *Национално и међународно право – Актуелна питања и теме* (ур. О. Јовић-Прлаиновић), Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2017, 111-129.

Петровић, В., Јованић, Г., „Додела условног отпуста и фактори ризика рецидивизма“, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, бр. 36-2, Београд, 2017, 45-60.

Соковић, С., „Условни отпуст – спорна питања и савремена нормативна решења“, *Crimen*, 5-1, Београд, 2014, 35-49.

Tournier, P., *Systems of Conditional Release (Parole) in the Member States of the Council of Europe*, 2004, преузето са: <https://journals.openedition.org/champpenal/378?lang=en>.

Crowell, H., “A Home of One’s Own: The Fight Against Illegal Housing Discrimination Based on Criminal Convictions, and Those Who Are Still Left Behind”, *Texas Law Review*, 95-5, 2016, 1103-1143.